Contribuţii sociolingvistice la evoluţia actuală a limbii române

JOAN LLINÀS SUAU
Facultatea de Limbi şi Literaturi Străine
Universitatea din Bucureşti

0. Dinamica unei limbi, evoluţia şi schimbările care se produc în interiorul ei nu îşi găsesc uneori explicaţie doar în cadrul dezvoltării sistemului lingvistic. Această afirmaţie este valabilă mai ales în cazul contactului dintre limbi şi, în consecinţă, în cazul limbii române în ceea ce priveşte varietatea ei din Republica Moldova; în ea se întâlnesc anumite schimbări care nu se întâlnesc în alte varietăţi geografice ale limbii române şi care, deci, nu pot fi explicate fără a face aluzie la anumite aspecte care depăşesc pragul strict lingvistic.

Pentru o analiză a acestor aspecte ne vom încadra în disciplina sociolingvisticii şi anume în ramura care se ocupă de limbile aflate în contact, perspectivă folosită pentru analiza propusă. Pornind de la studiul interferenţei rusă > română vom vedea care este relaţia reală între cele două limbi şi comunităţile lor lingvistice (în ceea ce priveşte parametrii extralingvistici). Concluziile privind situaţia limbii române din Republica Moldova sunt extensibile altor cazuri asemănătoare, ca de pildă celui al limbii catalane, astfel dovedindu-se, pe de o parte, că explicaţia interferenţei dintre două limbi trebuie să ia în seamă factori extralingvistici şi, pe de alta, valabilitatea contribuţiilor sociolingvistice pentru explicarea evoluţiei limbilor şi schimbarea lingvistică.

Vom face referinţă în paralel la situaţia limbii catalane. După stabilirea punctelor pe care le au în comun aceste două situaţii, se va impune o nuanţare a conceptelor *contact dintre limbi* şi *bilingvism*.

1. Consideraţii terminologice

În ceea ce priveşte sociolingvistica, ne vom încadra în domeniul limbilor în contact.

Vom folosi termenul *varietate* referindu-ne fie la două sisteme lingvistice (*limbi*) diferite fie, în cazul limbii române din Republica Moldova, la sensul de varietate geografică a limbii române.

Vom folosi *limbă* cu sensul de "varietate folosită de către o comunitate lingvistică".

Vom folosi *comunitate lingvistică* cu sensul de "vorbitorii unei varietăţi luaţi în ansamblu".

Astfel vom vorbi despre comunitatea lingvistică română, catalană, etc..

Cât despre *bilingvism*, nu vom lua în considerare bilingvismul individual şi nici bilingvismul în cadrul şcolii (învăţarea limbilor străine), ci ne vom referi la bilingvismul colectiv şi obligatoriu (vezi mai jos), nu la cel individual şi voluntar.

În consecinţă, vom folosi aceşti termeni în sensul lor cel mai larg fără a-i discuta.

2. Interferenţa

Cu apariţia în 1953 a lucrării lui Weinreich *Languages in contact* s-a deschis calea pentru studiul sistematic al fenomenului contactului dintre limbi şi al interferenţei care se produce în astfel de situaţii.

BDD-V3943 © 2003 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:23:03 UTC)

În tabelul următor sunt prezentate interferențele întâlnite în limba română din Republica Moldova survenite în condiții de contact cu limba rusă (pentru o descriere amănunțită vezi Marin, M., Mărgărit, I., Neagoe, V., Pavel, V., 2000). Am adăugat şi cazul catalan (interferență cu limba spaniolă) pentru a sublinia faptul că asemenea interferențe se întâlnesc şi în cazul altor limbi.

Tabel I, exemple de interferențe rusă > româna şi spaniolă > catalană

	LIMBA ROMÂNĂ	LIMBA CATALANĂ
Împrumuturi lexicale	+	+
Calc frazeologic	+	+
Elemente de topică	+	+
Împrumuturi sintactice	+	+
Fonetică şi fonologie	+	+

Acest tabel ar corespunde unei descrieri strict lingvistice. Prima componentă a gramaticii supusă interferenței este lexicul (care se poate întâlni şi fără o situație de contact), ultimele fiind fonologia şi morfologia. Pe de altă parte, ar trebui consemnată şi extinderea acestor schimbări în rândul comunităților lingvistice române şi catalane, ceea ce depăşeşte intenția acestei prezentări.

După cum se vede, nu am făcut referință la interferența română > rusă sau catalană > spaniolă. Cu toate că, în principiu, ne-am putea aştepta să se producă, cercetările par a indica faptul că în cazul limbilor în contact interferența este unidirecțională, adică, o singură limbă o influențează pe cealaltă. În cazul limbilor de față, această afirmație devine adevărată. Cu toate că, cel puțin pentru catalană, se pot înregistra interferențe catalane în spaniola vorbită pe teritorul catalan, numărul lor este foarte mic în comparație cu cele ale limbii spaniole asupra limbii catalane, în plus, acestea nu afectează toate componentele gramaticii.

Aceste consemnări ne fac să luăm în considerare alți parametri, de data aceasta extralingvistici, pentru o explicație cât mai completă a fenomenului interferenței. În acest context, trebuie să menționăm conceptele *limbi în contact* şi *bilingvism*, despre care vom face câteva precizări.

3. Limbi în contact

Conceptul *limbi în contact* este folosit adesea cu sensul „două varietăți (*limbi*) vorbite sau aflate în acelaşi spațiu", cu un sens mai ales geografic. După concluzia la care am ajuns în paragraful anterior, trebuie explicat de ce interferența este unidirecțională (rusă > română) şi nu bidirecțională, cum ne puteam aştepta. Scopul ar fi răspunsul la întrebarea de ce într-o situație de contact între limbi una dintre limbi o influențează (mai mult) pe cealaltă.

După analiza mai multor cazuri, studiile arată că în astfel de situații raportul dintre limbi de obicei nu este unul de egalitate, iar această însemnare ține de parametri extralingvistici, cum ar fi cadrul legal al limbilor, statutul lor, prestigiul lor (ca mijloc de comunicare în societate, ca limbă de cultură şi învățământ) mai ales pentru vorbitorii limbii celeilalte, dar şi în cadrul comunității lingvistice (ce părere au vorbitorii despre limba lor). Toate acestea au consecințe în domeniile de folosire a fiecărei limbi şi, până la urmă, în dinamica limbilor respective în sensul arătat mai sus (interferență unidirecțională). Următorul tabel reflectă o situație obişnuită destul de răspândită:

Tabel II, limbi în contact şi context

BDD-V3943 © 2003 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:23:03 UTC)

	Context formal	Context informal
Limbă A	+	+
Limbă B	-	+

unde *context informal* practic se referă la situațiile de comunicare familiale sau între prieteni, iar *formal* la celelalte (de la adresarea către un necunoscut la folosirea fiecărei limbi în instituțiile statale, atât oral cât şi în scris). Analiza domeniilor de folosire a fiecărei limbi ne va furniza date concrete care ne vor ajuta să stabilim raportul lor, care de mai multe ori va coincide cu starea de fapt arătată în tabelul II şi care va determina sensul şi gradul interferenței.

În cele din urmă, nu putem uita rolul bilingvismului atât timp cât interferența, aşa cum am descris-o aici, se produce în condiții de bilingvism.

4. Bilingvismul

Dacă interferența dintre două sisteme se produce în condiții de contact între limbi, atât interferența cât şi contactul presupun un anume grad de bilingvism în cadrul comunităților lingvistice implicate.

În tabelul I au fost arătate componentele gramaticii în proces de schimbare ca rezultat al interferenței, lexicul fiind primul în care aceasta se poate constata. Printr-un proces de bilingvism treptat (al cărui index creşte de la generație la generație) limba B prezintă mai multă interferență cu limba A decât invers. Pentru cazul de față, ajungem la concluzia că numai una dintre comunitățile lingvistice implicate devine bilingvă în limba celeilalte comunități (comunitatea B) şi, deci, stăpâneşte (cu diferite grade) cele două varietăți. Prin acest bilingvism pătrund mai multe elemente ale limbii A în limba comunității lingvistice B, un exemplu fiind comunitățile lingvistice română şi catalană.

Datele din tabelul II arată o stare de bilingvism mai avansată în care vorbitorii limbii B nu mai folosesc limba lor în contexte formale. O explicație pentru această situație trebuie să țină cont de parametri extralingvistici, ca de exemplu legislația privind folosirea limbilor (existența interdicțiilor de a folosi una dintre limbi sau care este limba folosită de instituțiile statale etc.), prezența în presă şi în alte mijloace de comunicare şi care dintre limbi este folosită în învățământ, printre altele. Un asemenea studiu dezvăluie situația arătată de tabelul III:

Tabel III, cunoaşterea limbilor de către comunități lingvistice în contact

	CL A	*CL B*
Limbă A	+	+
Limbă B	-	+

Limba A este cunoscută şi de comunitatea lingvistică B, dar limba B nu este cunoscută decât de comunitatea ei. De fapt, datele ne spun că de obicei bilingvismul este obligatoriu numai pentru comunitatea lingvistică B, ceea ce explică de ce sensul interferenței este unic (unidirecțional). Tot aici ar trebui să se țină cont de atitudinea vorbitorilor în ceea ce priveşte limba lor şi limba celeilalte comunități. Menționăm faptul că acest bilingvism este considerat pozitiv, dacă nu chiar şi necesar, de către comunitatea lingvistică A.

5. De la contactul dintre limbi la conflictul lingvistic

BDD-V3943 © 2003 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:23:03 UTC)

Concluziile la care s-a ajuns în studiile despre limbile în contact stau la baza înlocuirii termenului contact dintre limbi cu conflict lingvistic. Dacă bilingvismul este obligatoriu doar pentru o singură comunitate lingvistică şi sensul interferenţei este unic, limba în astfel de situaţii (limba B) nu se mai află în raport de egalitate cu limba A. Iar dacă limba B devine din ce în ce mai permeabilă interferenţei cu limba A, se poate interpreta bilingvismul ca o fază a unui proces care are ca scop asimilarea şi substituirea lingvistică, proces care se poate extinde de-a lungul mai multor secole, cu toate că nu toţi cercetătorii sunt de acord cu această afirmaţie. Cert este că în acest timp interferenţa se va produce numai în limba B. Ajunşi la acest punct, cercetarea va deveni mai puţin lingvistică şi va trebui să aibă în vedere contextul social şi politic al interferenţei deoarece această situaţie se dovedeşte a fi susţinută de interese străine dezvoltării limbii B în normalitate.

Prezentăm acum câteva trăsături (actuale sau aparţinând trecutului; lista nu este exhaustivă) comune mai multor situaţii de contact dintre limbi şi care se întâlnesc (sau s-au întâlnit în trecut) în cazul limbii române din Republica Moldova şi/ sau în cazul limbii catalane, care sprijină ideea că studiul interferenţei nu poate să nu acorde atenţie contextului în care aceasta s-a produs:

- împărţirea teritoriului limbii B în regiuni (sau ţări) diferite;
- împărţirea limbii în *două* limbi, adică impunerea legală a unei denumiri diferite pentru aceeaşi limbă (română – *moldovenească*, catalană – *valenciana*);
- împărţirea comunităţii lingvistice B în două comunităţi diferite drept consecinţă a celor două puncte anterioare;
- interzicerea de a folosi limba B în toate sau în anumite domenii (administraţie, acte legale, presă, învăţământ…);
- introducerea limbii A în învăţământ cu sau fără interzicerea limbii B în acelaşi domeniu;
- înlocuirea alfabetului cu cel al limbii A sau apropierea ortografiei limbii B de normele ortografice ale limbii A;
- crearea unor organisme (academii) diferite pentru limba B (pentru catalană, s-a înfiinţat deja *Acadèmia Valenciana de la Llengua*) cu consecinţe pe planul normei *noii limbi*, care se va distanţa de norma limbii originare, recunoscându-se academic schimbările produse în sistemul lingvistic sub *influenţa* limbii A;
- sprijinirea mişcărilor de populaţie aparţinând comunităţii lingvistice A în spaţiul limbii B; cu toate că depăşeşte pragul strict lingvistic, consemnăm acest fapt deoarece, pe termen lung, este decisiv în evoluţia limbii B, al cărei sistem nu va rămâne indiferent acestui fapt.

Toate acestea sunt hotărâtoare în ceea ce priveşte evoluţia limbii B. Aşadar, azi, în cazul limbilor catalană şi română am avea un caz de conflict, comunităţile lingvistice ale acestor limbi fiind împărţite, împotriva oricărui argument ştiinţific, în două comunităţi diferite care corespund unei denumiri diferite pentru aceeaşi limbă: *moldovenească – valenciană*.

Toate aceste fapte dovedesc de asemenea importanţa în evoluţia limbilor a cadrului legal în care se află sau s-au aflat.

6. Contribuţii sociolingvistice la evoluţia limbilor

Dinamica sau evoluţia unei limbi nu ţine doar de vorbitorii ei, ci şi de cadrul social şi legal în care se află, cel puţin în cazul limbilor în contact.

BDD-V3943 © 2003 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:23:03 UTC)

De-a lungul timpului limbile au fost supuse şi continuă să fie supuse unor schimbări, consecinţă a contactului cu altă(e) limbă(i). Analiza mai multor cazuri ne face să constatăm că acest contact, care aduce modificări (lexicale, sintactice şi chiar fonologice) în sânul unei limbi, lasă urme într-o singură limbă dintre cele două aflate pe acelaşi teritoriu. În consecinţă, devine pertinent un studiu al raportului (social şi legal) în care se află limbile luate în discuţie pentru o explicaţie cât mai completă a fenomenului interferenţei.

Cazul limbilor română şi catalană ilustrează consecinţele contactului dintre limbi, consecinţe care lasă urme în sistemul şi evoluţia limbilor română şi catalană.

7. Concluzii

O explicaţie cât mai clară a fenomenului *limbi în contact* şi implicit a interferenţei dintre limbi cere o analiză care să ţină cont şi de cadrul în care se produce interferenţa. În acest sens, contribuţiile sociolingvistice devin pertinente. Contactul propriu-zis nu poate explica toate relaţiile ivite atunci când două limbi ajung să împartă acelaşi spaţiu, aşa cum demonstrează faptul că influenţa dintre două limbi nu este reciprocă niciodată, sau nu este în aceeaşi măsură. Schimbarea unui sistem lingvistic se poate datora şi unor fapte extralingvistice care devin demne de a fi studiate în mod sistematic.

Subliniem încă o dată faptul că astăzi bilingvismul, aşa cum l-am descris aici, presupune că una dintre limbile implicate devine de fiecare dată mai permeabilă interferenţei cu limba cealaltă, astfel încât sistemul ei lingvistic va reflecta raportul inegal al limbilor aflate în contact, raport care explică interferenţa unidirecţională şi bilingvismul obligatoriu numai pentru una dintre comunităţile lingvistice.

Evoluţia unei limbi nu ţine numai de vorbitorii ei, ci şi de cadrul legal şi social în care se află.

BIBLIOGRAFIE :

CIOLAC, M., *Sociolingvistică românească*, Editura Universităţii din Bucureşti, 1999

FIŞMAN, J. A., *Sociolinguistique*, Labor / Nathan, Bruselas / Paris, 1971

GIMENO F, MONTOYA, B., *Sociolingüística*, Universitat de València, València, 1989

IONESCU-RUXĂNDOIU, L., CHIŢORAN, D., *Sociolingvistică*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1975

JUNYENT, C., *Vida i mort de les llengües*, Editorial Empúries, Barcelona, 1992

MARIN, M., MĂRGĂRIT, I., NEAGOE, V., PAVEL, V., *Cercetări asupra graiurilor româneşti de peste hotare*, Bucureşti, 2000

MOLLÀ, T., VIANA, A., *Curs de sociolingüística*, Edicions Bromera, Alzira, 1989

ROTAETXE, K., *Sociolingüística*, Ed. Síntesis, Madrid, 1990

SALA, M., *Limbi in contact*, Ed. Enciclopedica, Bucureşti, 1997

WEINREICH, U., *Languages in contact. Findings and Problems*, The Hague-Paris: Mouton, 1953, trad. cat. *Llengües en contacte*, Bromera, Alzira, 1996

SOCIOLINGUISTIC CONTRIBUTIONS TO THE EVOLUTION OF THE ROMANIAN LANGUAGE

This paper presents the situation of the Romanian language spoken in the Moldavian Republic. As in other cases of languages in contact, we must establish the circumstances under which interference occurs in only

BDD-V3943 © 2003 Editura Universităţii din Bucureşti

Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:23:03 UTC)